

מסכת בבא קמא

"מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו, ושהסורק מוציא הרי אלו של בעה"ב"

זהירות של ילד צדיק

כשהרבי הרש"ב [=רבי שלום בער, דור חמישי לנשיאי חב"ד] היה ילד כבן ארבע, נכנס פעם חייט לבית והביא בגד שתיקן עבור אמו הרבנית רבקה.

הילד שלף לפי תומו פיסת אריג מכיסו של החייט. החייט התבייש מאוד והתנצל ששכח שנשאר בכליו מעט מן האריג. כשיצא, אמרה הרבנית לבנה: ראה, על ידך נתבייש החייט!

התחיל הילד לבכות מרה. כשנרגע, נכנס לאביו הרבי מהר"ש [=רבי שמואל] ושאל במה אפשר לתקן חטא של הלבנת פנים? שאלו אביו: מדוע אתה שואל? ענה הילד שהוא רוצה פשוט לדעת...

לאחר מכן שאלה הרבנית את בנה: מדוע לא סיפרת לאבא את כל המאורע? ענה הילד: האם לא די בכך שהלבנתי פניו של אדם, עוד אוסיף לחטוא ברכילות ובלשון-הרע!?

(ע"פ מבוא הרבי הרי"צ לקונ' חנוך לנער. הובא ב'אוצר פתגמי חב"ד' עמ' 29)

הדרן על מסכת בבא קמא – קצר

טעם הצורך בהיתר שניתן למשה בפסולת של הלוחות

א. בברייתא בסיום המסכת שנינו: "תנו רבנן: **מסתתי אבנים אין בהם משום גזל**". כלומר, שפועל המסתת אבנים – אין בעה"ב מקפיד גם על שאריות גדולות של אבן **וכל הפסולת שייכת לפועל**.

וידועה הקושיה¹, שלפי זה, מדוע אמר הקב"ה למשה (תשא לד, א) "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" ואמרו רז"ל (נדרים לח, א. ועוד) "פסולתן שלך יהא", כלומר שהקב"ה **נותן רשות** למשה להשתמש בשאריות של הלוחות, הרי "מסתתי אבנים אין בהם משום גזל", ואם כן **מלכתחילה** הם שייכים למשה?

ב. ויש לומר הביאור בזה?:

מה שמשה רבינו היה צריך להיתר של "פסל לך" – הוא לא מצד זה שהפסולת שייכת **לבעל הבית** (הקב"ה), אלא בגלל שהלוחות צריכים להינתן בארון במשכן, עבור הציבור.

לכן, הדין נותן, שמשה רבינו היה אמור לחצוב את הלוחות לא בתור רכוש פרטי אלא **בשל ציבור** ועבור הציבור (כלשון הידוע שצריך למסור אותם לציבור יפה יפה – ראה ר"ה ז, סע"א) וממילא גם הפסולת שייכת לציבור – ועל כך מחדש הכתוב שלמרות זאת: "פסל לך" – "פסולתן שלך יהא".

ג. אבל עדיין ניתן להקשות:

אם היו מחלקים את "פסולתן של לוחות" לציבור, היינו **לכל בני ישראל**, הרי גם אם מדובר ב"סנפירינן" שהיא אבן טובה – לא היה מגיע שווה-פרוטה לכל אחד, והרי הלאו של "לא תגזול" חל רק **בשווה פרוטה**, "כי התורה לא תחייב אלא בדבר שבממון, ופחות משווה פרוטה אינו נקרא ממון" (כלשון ספר החינוך מצוה רכט). ושוב קשה, איפוא, מדוע היה צריך משה להיתר של "פסל לך"?

והתירוץ ברור: שפשיטא שאסור לגזול נכסי ציבור בכל אופן, היינו, מכיוון שהם שייכים **לכלל הציבור** – הרי זו בעלות גמורה של הציבור על יותר משווה-פרוטה (ולא מגדירים את זה כבעלות היחיד על פחות משווה פרוטה³).

---

¹ ראה פירוט בהדרן הארוך לקמן.

² בנוסף לביאור אדמו"ר מהר"ש (שם) באופן אחר.

ויתרה מזו, גם אם נחשיב אותם כנכסי יחיד – אי אפשר לומר עליהם "אין בהם משום גזל" (כלשון הברייתא שלנו), שהרי "אסור לגזול או לגנוב כל שהו מדין תורה" (שו"ע אדה"ז ריש הל' גזילה ואבדה. מרמב"ם הל' גניבה פ"א ה"ב). לכן, שפיר היה משה צריך להיתר של "פסל לך" – שהפסולת תהיה שלו.

מבוסס על: קטע מהדרן על מסכת בבא קמא, משיחות כ' מנ"א תשכ"ד. נד' בלקוטי שיחות חלק יט, עקב שיחה ג סעיף ז ואילך (עמ' 112 ואילך. ובמתורגם ללה"ק עמ' 119 ואילך).

הדרן על מסכת בבא קמא

ביאור אדמו"ר מהר"ש בטעם ההיתר שניתן למשה בפסולת של הלוחות.
החילוק בין הברייתא לתוספתא כאן

א. שנינו בסוף מסכת בבא קמא: "מוכיז שהכובס מוציא הרי אלו שלו, ושהסורק מוציא הרי אלו של בעה"ב. . . מה שהחרש מוציא במעצר הרי אלו שלו ובכשיל של בעל הבית, ואם היה עושה אצל בעה"ב אף הנסרים של בעה"ב".

כלומר, המשנה נותנת כללים לפועל – אילו שאריות מהמלאכה הוא יכול לקחת לעצמו ואילו שייכות לבעל הבית. ומסיימת – שאם הוא עובד ברשותו של בעל הבית – אפילו הנסורת שייכת לבעה"ב.

והגמרא מביאה על כך ברייתא: "תנו רבנן: מסתתי אבנים אין בהם משום גזל". כלומר, שבמקרה של אבנים – אין בעה"ב מקפיד גם על שאריות גדולות של אבן והן שייכות לפועל.

---

³ מכיון שהם של כל ישראל בתור ציבור (ולא בתור שותפים) – ראה מפענח צפונות פ"ד ס"ב ואילך. וש"נ. שו"ת זרע אברהם (הנסמן שם) ס"ד אות כב. וראה ספר המאמרים תשי"א עמ' 31 בהערה. ואכ"מ.

ב. על ברייתא זו מקשה אדמו"ר מהר"ש (ברשימתו על סיום מסכת ב"ק⁴): אם כן, מדוע אמר הקב"ה למשה (תשא לד, א) "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" ואמרו רז"ל (נדריים לח, א. ועוד) "פסולתן שלך יהא", כלומר שהקב"ה **נותן רשות** למשה להשתמש בשאריות של הלוחות, הרי "מסתתי אבנים אין בהם משום גזל", ואם כן **מלכתחילה** הם שייכים למשה?

והוא מיישב: שכאן בברייתא מדובר באבנים רגילות, ובהם הדרך למחול על הפסולת, ואילו אצל משה מדובר **באבן טובה** מסוג סנפירין [לגירסת מהרש"א ועוד. ולגירסת רש"י (שמות לד, א): סנפירינון], לכן היה צריך לקבל רשות להשתמש בהם.

ג. אבל לכאורה, יישוב זה של אדמו"ר מהר"ש תלוי במחלוקת **היכן** פסל משה את הלוחות, דהנה בתנחומא (עקב פרשה ט) איתא: "רב לוי ורבי יוחנן אומר: מהיכן פסלן? אחד אומר מתחת כסא הכבוד פסלן, ואחד אומר מתוך אהלו ברא לו מחצב כו".

ואם כן, לפי הדעה שמשה חצב את הלוחות **למעלה**, מתחת כסא הכבוד – הרי נפסק במשנתנו ש"אם היה עושה **אצל בעה"ב** – אף הנסרים של בעה"ב", ואם כן גם בנידון שלנו הפסולת של הלוחות שייכות לבעל הבית (הקב"ה).

ויוצא שלפי דעה זו, אין צורך בתשובת אדמו"ר מהר"ש שהם היו מסנפירינון, כי גם אם היה מדובר ב"אבנים סתם" הם שייכים לבעה"ב ומשה היה צריך רשות מיוחדת להשתמש בהם.

ד. אבל, אם נעיין בהמשך הרשימה, נאמר שם [אחרי שהרבי יישב שמדובר באבן טובה], ששאל אותו החסיד הרשב"ץ: **הרי לגבי הקב"ה לא תופס מקום אפילו אבן טובה?** כלומר, כאן הרי לא מדובר על סתם בעה"ב אלא על הקב"ה, ואיזה מקום תופס היוקר של האבן לגביו (ואם כן עדיין הפסולת צריכה להיות למשה)?

והשיב אדמו"ר מהר"ש: **הרי הוא עשה אותם למטה, כי למעלה אין פסולת.** כלומר, אנו מחשבים את הערך כפי שהוא **כאן בעולם**, וממילא ע"פ הלכה אין הפסולת עוברת למשה באבן כזו.

---

⁴ נדפסה בסוף ספר תולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת תשי"ז) הועתק מגוף כתי"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

ולפי זה נופלת הקושיא שלנו (מסעיף ג), כי הרבי הלוא נוקט כשיטה שהוא עשה אותם למטה, וממילא אין זה מצב של "היה עושה אצל בעה"ב" [וכפי שמשמע כך גם בפשטות הכתובים: שהקב"ה אמר למשה "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" ואח"כ "ועלית בבוקר אל הר סיני", וכך גם מספר משה בפרשת עקב (י, ג): "ואפסול שני לוחות אבנים כראשונים ואעל ההרה ושני הלוחות בידי", ולכן ע"פ הפשט יש צורך ליישב שמדובר כאן באבנים טובות.

אבל עדיין ניתן להקשות:

הרי במקרה שלנו, בעל הבית הוא הקב"ה, ואם כן, גם אם האבנים הם למטה – הם עדיין "אצל בעה"ב", כי הלוא "מלא כל הארץ כבודו" ואיפה שהם לא ימצאו הם ברשות בעה"ב, ובלשון חז"ל (ולהלכה) "כל היכא דאיתיה – בבי גזא דרחמנא איתא, דכתיב לה' הארץ ומלואה" (חולין קלט, א). ואם כן, גם אחרי תירוצו של אדמו"ר מהר"ש שהוא עשה אותם למטה – לכאורה הם עדיין ברשות בעה"ב, ובכל סוג של אבנים צריך רשות מיוחדת להשתמש בפסולת?

ה. ויובן זה בהקדם לשון הברייתא כאן:

"מסתתי אבנים – אין בהם משום גזל. מפסגי אילנות, מפסגי גפנים, מנקפי היגי, מנכשי זרעים ועודרי ירקות – בזמן שבעל הבית מקפיד עליהם – יש בהן משום גזל, אין בעה"ב מקפיד עליהן – הרי אלו שלו".

ויש לדייק: שלגבי מסתתי אבנים נאמר על השאריות הלשון "אין בהם משום גזל". ואילו בשאר האומנויות (כאשר אין בעה"ב מקפיד) נאמר הלשון "הרי אלו שלו".

וההבדל: כאשר אומרים שמותר לפועל לקחת את השאריות מעבודתו, כי בעל הבית אינו מקפיד עליהן, יש⁵ שתי סברות בדבר:

(א) אי הקפדתו של בעל הבית, משמעותה כאילו בעה"ב הפקיר אותם (ולכן הם גם נעשים הפקר לכל אדם ולא דווקא לפועל).

(ב) זהו דין של מתנה; מכיוון שהם דבר מועט, אנו מניחים שבעה"ב חונן ונותן אותם, אפילו שלא מדעתו, ולכן "הרי אלו שלו".

---

⁵ שו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק) אה"ע סני"ט, ואבני מילואים סכ"ח סקמ"ט לענין המקדש בדבר שאין בעה"ב מקפיד – רמב"ם הלכות אישות פ"ה ה"ח. טושו"ע אה"ע שכ"ח ס"יז (וראה שו"ת חת"ס אה"ע סי' פה. צפעי"נ לרמב"ם שם).

אבל, כל זה נאמר בשאר האומנויות, ואילו לגבי "מסתתי אבנים" אומרת הברייתא את הלשון "אין בהם משום גזל" מבלי להזכיר את בעה"ב, והמשמעות היא: שמפני פחיתות החשיבות של פירורי האבנים האלה – **אין להם בכלל שווי** בעיני בני אדם, ולכן אין צורך **בפעולת בעה"ב** שיתן מתנה או שיפקיר, אלא הם הפקר בעצם.

ובסגנון אחר קצת: במקרה של מפסגי אילנות וכיו"ב, שזה תלוי בהקפדת בעה"ב (או **במנהג** (אנשי) המקום), הרי גדר ההפקר הוא מצד **הגברא**, כי הדבר כשלעצמו יש לו חשיבות; משא"כ במסתתי אבנים ההפקר הוא מצד **החפצא**, שאין בו כל חשיבות.

ו. אולם, כל זה הוא בברייתא אצלנו, אבל בתוספתא (סיום מסכתנו) כלולים כל האומנויות **כאחד**, וזה לשונו:

"מסתתי אבנים, מפסקי גפנים, מנקפי הגין, מנכשי זרעים – בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן – אסורים משום גזל, אין בעה"ב מקפיד עליהן – מותרין משום גזל".

כלומר, שלדעת התוספתא גם מסתתי אבנים תלויים בקפידא של בעל הבית, ורק כשאינו מקפיד מותרים (וכן פסק בטור חו"מ סי' שנ"ח).

ויש לבאר ההבדל ביניהם:

את **התוספתות** סידר רבי חייא לפני רבי (ולכן אינן פותחים בלשון תניא או תנו רבנן), כלומר שהם נאמרו **בארץ ישראל**, ואילו **הברייתות** הובאו מבחוץ (ברייתא מלשון **מלבר**) "חוץ למדרשו של רבי", ומסתבר שהם נאמרו **בבבל** שבתקופה ההיא היה מקום תורה יותר מא"י (ובמיוחד שרבי חייא עצמו הגיע מבבל)⁶.

וההבדל בין בבל לארץ ישראל:

על הפסוק (נח יא, ג) "הבה נלבנה לבנים וגו' ותהי להם הלבנה לאבן" מפרש רש"י "שאין אבנים בבבל שהוא בקעה". לכן בבבל, מכיוון שלא השתמשו באבנים – לא היה כל חשיבות לשאריות של אבנים (כשהגיעו לשם איך שהוא),

---

⁶ ראה ספר הכריתות ומהרי"ק (נעתקו בקיצור כללי התלמוד (נדפס בסוף מס' ברכות הוצאת רא"ם וכו') ד"ה כתב בפ"י המשניות). עץ חיים בהקדמה לפי המשניות (נעתק שם). סוכה כ, סע"א סדר הדורות בערכו. וש"נ.

לכן פוסקת הברייתא שמסתתי אבנים אין בהם משום גזל, כמבואר לעיל שהכוונה בזה שאין להם שום ערך.

ואילו בארץ ישראל, שאבנים הם דבר המצוי, ואדרבה, נשתבחה א"י שהיא "ארץ אשר אבניה ברזל" (עקב ח, ט) – הרי גם חתיכות של אבנים יש בהם ערך – לכן התוספתא דורשת שדווקא כאשר בעה"ב לא מקפיד הם מותרים.

ז. על פי זה מובן גם בנידון דידן, לגבי משה רבינו:

מכיוון שבתקופה ההיא היו בני ישראל **הולכי מדבר**, ושם לא רגיל להשתמש באבנים (רק לעיתים, כגון בסיפור ה"מקושש עצים" לצורך רגימתו), ובפרט לא לצרכי בניה, שהרי לא בנו בניינים קבועים אלא "ויסעו ויחנו" – ממילא לא היתה לאבנים כל חשיבות, ולכן **אין בכלל צורך** שבעה"ב (הקב"ה) יפקיר אותם או יתן אותם מתנה למשה, ואף לא שייכת גם ההגדרה של "ברשות בעה"ב" כיון שהאבנים מלכתחילה אינן בעלות ערך (מצד **החפצא**), כמבואר לעיל ס"ה.

– לכן כאן ודאי תקף הכלל ש"מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" כדעת ה**ברייתא**, וממילא גם מתאימה הקושיא מדוע הוצרך משה להיתר מיוחד להשתמש בפסולת, וצריך לתשובתו של אדמו"ר מהר"ש שמדובר באבני ספירינון.

מבוסס על: הדרן על מסכת בבא קמא, משיחות כ' מנ"א תשכ"ד. נד' בלקוטי שיחות חלק יט, עקב שיחה ג (עמ' 106 ואילך. ובמתורגם ללה"ק עמ' 112 ואילך).